

İKİ LAİKLİK MODELİ VE CUMHURİYET HALK PARTİSİ (CHP)

Sibel DÜNDAR*

Ömer TAYLAN**

Öz

Laiklik, genel anlamda Fransız ve Anglo Sakson geleneği bağlamında değerlendirilir. Fransız modeli laiklik, din özgürlüğünü kısıtlamakta ve din özgürlüğünün kamusal alanda var olmasını sert bir şekilde eleştirmektedir. Anglo Sakson modeli laiklik ise dinsel çoğulculuğa dayanmakta ve bunu toplumsal düzenin bir teminatı olarak görmektedir. Buradan hareketle çalışma, Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) Kemal Kılıçdaroğlu (2010-2017) dönemindeki laiklik uygulamalarını ve söylemlerini bu iki gelenek bağlamında değerlendirmekte ve CHP'nin hangi gelenek içerisinde yer aldığını analiz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Laiklik, Türkiye, CHP.*

TWO MODELS OF THE SECULARISM AND REPUBLICAN PEOPLE'S PARTY (CHP)

Abstract

Secularism is generally assessed in the context of the French and Anglo Saxon tradition. The French model of secularism restricts religious freedom and criticizes the freedom of religion to exist in the public arena. The Anglo Saxon model of secularism is based on religious pluralism and advocates this one as a guarantee of social order. From this point of view, the study evaluates the practices of the secularism of the Republican People's Party (PPP) Kemal Kılıçdaroğlu (2010-2017) and its discourses in the context of these two traditions and analyzes the tradition of the PPP.

Keywords: Secularism, Turkey, (CHP)-PPP.

GİRİŞ

Din ve/ya inanç, insanoğluluyla başlayan, farklılaşan ve gelişen dinamik bir olgudur. İnsanlık tecrübesinde din olgusu hep var olmasına rağmen, dinin tamamen insanoğlulu hayatından silindiği bir dönem olmamıştır (Sambur, 2011: 17-18). Pre-modern dönemde egemen olan dinsel düşünce, modern dünyanın getirdiği atmosferin etkisiyle seküler düşünceye büyük bir saha açmıştır. Böylelikle modern dünyanın gündeminde hem seküler hem de dini yaşam yer edinmiştir. Bu zenginliği korumanın yolu ise din özgürlüğünün yaşatılmasına bağlıdır (Aslan ve Taylan, 2016: 233).

Sambur'a göre (2011: 24-25), her bireyin, kendisi için doğru, uygun bulduğu bir inancı yaşaması, benimsemesi ya da yanlış bulduğu inancı reddetmesi din özgürlüğünün gereğidir. Din özgürlüğü, inançları doğru-yanlış, rasyonel-irrasyonel, ilkel-modern olarak tasnif etmemekte ve tek bir inanca ayrıcalık ve haklar tanımamaktadır. Din özgürlüğünde asıl olan bireylerin özgür tercihleridir. Önemli olan bir inancın hak-batıl, günah-sevap olması değil bireyin o inancı özgürce tercih etmesi ve yaşamasıdır.

* Yüksek Lisans Öğr., Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi ABD., sibeldundr@gmail.com.

** Arş. Gör., Dicle Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, otaylantr@gmail.com.

Dinin sadece kişinin kendi vicdanında yaşaması yeterli olmayabilir. İnsan, dini inancını toplumsal hayatta değişik ritüellerle ve cemaat yapısı içerisinde tezahür ettirmek isteyebilir. Kişinin başkasına zarar vermediği sürece dinini istediği gibi yaşaması ve sosyal hayata yansıtması günümüzde din özgürlüğü kapsamında değerlendirilmektedir (Sambur, 2011: 36). Bu değerlendirmenin daha iyi anlaşılabilmesi için “laiklik” kavramı anahtar bir konumda yer almaktadır.

Laiklik, vatandaşların/yurttaşların çoklu değerleri, inançları ve yaşam biçimleri karşısında devletin, tarafsızlığını ifade etmektedir (Maclure ve Taylor, 2015: 19). Bugünkü dünyada her kişi aynı zamanda bir devletin yurttaşıdır; yurttaşlık, kişilerin bir devletle ilişkisini; dinlilik-dinsizlik ise kişilerin belirli inanç sistemiyle ilgisini dile getiriyor. İnanç sistemleri, kişilere neyin iyi ile neyin kötü olduğunu, dolayısıyla yapılması veya yapılmaması gerekenleri öğretmek, böylece de kişilerin başkaları ve kendileriyle ilişkilerinde değerlendirmelerini ve eylemlerini belirlemektedir. Laiklik ise böyle bir norm bütünlüğüne sahip değildir. O, bir devlette hukuksal ilişkilerin düzenlenmesiyle ilgili bir ilkedir. Gerçi her pratik ilke gibi o da bir “şeyin” yapılması veya yapılmaması gerektiğine ilişkin bir talebi dile getirir; ama getirdiği talep, kişiler arası ilişkilerin belirlenmesine ilişkin değildir; toplumsal-hukuksal ilişkilerin ya da rol ilişkilerinin belirlenmesine ilişkindir (Kuçuradi, 2001: 215-216).

Laiklik, batılı toplumların tarihsel ve kültürel koşullarından kaynaklanmış ve bize modernleşme politikalarıyla aktarılmıştır. Bu aktarılma işlemi hem etimolojik ve terminolojik hem de uygulama olarak, batılı toplumlardan farklı olarak kendine özgü bir içerik kazanmıştır (Canatan, 1997: 9). Cumhuriyet döneminde uygulanan laiklik politikaları toplumsal dokuda büyük kırılmalar meydana getirmiştir. Oysa laiklik, toplumu bölen bir ilke değil, bütünleştirici bir barış unsuru olmalıdır.

1. BİTMİYEN DİLEMMA: LAİKLİK VE SEKÜLERLİK

Bir çalışmanın içeriğinin anlaşılabilmesi için kavramların “gerçek anlamları” büyük bir önem arz etmektedir. Söz konusu gerçek anlamıyla farklılıklar içeren laiklik ve sekülerlik kavramları öncelikle irdelenecektir. Böylelikle kavramların konumları belli olacak, gerçek anlamları ortaya çıkacak ve kavram dillemmasının önüne geçilmiş olacaktır.

Laik kavramı, Yunanca ‘laos’ kelimesinden türetilen ‘laikos’a dayanmaktadır. *Laos* ‘halka dair/ait’ anlamına gelmektedir. Kavram Orta Çağ’da “rahip olmayan kişiler”i nitelendirmek için kullanılmıştır (Berkes, 1984: 91). Günümüzde de kilise, bu kavramı aynı anlamda kullanmaya devam etmektedir (Coşar, 2008: 11).

Seküler kavramı ise, dünyaya ait olan, dine dayalı olmayan anlamlarını taşımaktadır (Hocaoğlu, 1994a: 99). Seküler kavramından türeyen ‘sekülerizm’i ise Türkçe’ye ‘dünyevileşme’ şeklinde çevirmek daha uygun olur. Sekülerizm; toplumsal hayatta dine daha az referans vererek dini inancın tarihsel evrim sürecinde zamanla gerileyeceği ve yok olacağı savına dayanmaktadır (Duman, 2010: 288).

Günümüzde birbiri yerine ikame edilen laiklik ve sekülerlik kavramlarının çıkış noktası, Katolik Kilisesi'nin tahakkümüne karşı Güney ve Kuzey merkezli Rönesans ve Reform hareketleridir. Güney Rönesans'ı (Laikliği), Kuzey Reform'u (sekülerizmi) ortaya çıkarmıştır (Hocaoğlu, 1994b: 36-37). Laiklik; Katolik kültürünün hâkim olduğu ülkelerde (Akdeniz ülkeleri; İtalya, Fransa vb.) "Laiklik", Protestan kültürünün hâkim olduğu ülkelerde (Almanya, İngiltere, A.B.D vb.) ise "Sekülerlik" olarak isimlendirilmektedir (Hocaoğlu, 1994a: 99 ve Özkır, 2013: 6).

Laiklik özünde, devletin din işlerine karışmaması, dinin de devlet ve siyasette meşruiyet kaynağı olmaması, dini ve dünyevi otoritelerin birbirinden ayrılması, devletin bütün dinler karşısında tarafsız bir konumda yer alması ve bütün dinlere hoşgörülü olması, vicdan ve ibadet hürriyetini içerisinde barındırmasıdır (Narlı, 1994: 23).

Laiklikte esas olan din ve devlet işleri ayrılığı iken, seküler devlet için aynı durumdan söz etmek mümkün değildir. Seküler devlette, devletin resmi bir dini olabilir. Aynı zamanda din kuralları, hukuk kurallarına kaynaklık edebilir.

Sekülerizm, bir dünya görüşü olarak bütün toplumu kapsarken, laiklik ise bu bütünün bir parçası şeklinde tezahür eden din-siyaset ve kilise-devlet ilişkisine karşılık gelir. (Canatan, 1997: 51). Sekülerlik, din ve dünya ayırımını, laiklik ise dinsel-siyasal otorite ayırımını ifade eder. Bu biçimiyle sekülerizm belirli bir hayat anlayışını, laiklik ise o yaşam tarzının siyasal örgütlenme biçimini ifade eder. Yani laiklik siyasal ve toplumsal alanı, sekülerlik ise bireysel alanı kendisine konu edinir (Özden, 2005: 18). Buradan hareketle laiklik, sekülerizmin bir parçası olduğu söylenebilir (Texier, 2001: 15).

Özetle, sekülerizm, toplumun gittikçe dinden bağımsızlaşması sürecidir. Laiklik ise devletin ve siyasetin din-kilise baskısından kurtarılmasıdır (Canatan, 1997: 51).

2. İKİ FARKLI LAİKLİK MODELİ VE CUMHURİYET HALK PARTİSİ (CHP)

Her toplumun farklı sosyo-politik kültürü beraberinde farklı laiklik yorumları getirmiştir (Gözaydın ve Öztürk, 2015: 9). Netice itibariyle birçok laiklik yorumu olmasına rağmen temelde iki farklı laiklik doktrini bulunmaktadır: Kıta Avrupa'sı Laiklik Modeli ve Anglo Sakson Laiklik Modeli.

Kıta Avrupa'sı laiklik modeli, Fransız Devrimi'nin bir ürünüdür. Aynı zamanda bu model, Descartes'in akılcılığına ve pozitivist düşünceye dayanmaktadır (Doğan, 1999: 48; Bockel, 2001: 51). Bu tür laikliğin en temel özelliği din karşıtı olmasıdır (Belorgey, 2001: 43). Böylelikle akıl ve bilime dayanmayan her şey hem birey hem toplum hem de devlet nezdinde bertaraf edilmiştir (Küçük, 2001: 56). Buradan ortaya çıkan sonuç şu olmuştur: Devlet tarafından 'ahlakçı yaşam', 'hakikat' olarak tarif edilmiş ve bu hakikat, toplumu domine ve manipüle etmek için kullanılmıştır. Bu bağlamda öncelikli amaç, dinin kamusal alanda tezahürünü önlemek, onu özel alanla sınırlamak ve ardından bu alandan da kovmak olmuştur (Aslan ve Taylan, 2016: 243). Devletin dini tahakküm altına aldığı bu laiklik

anlayışı denetleyici, vesayetçi, jakoben, devrimci, seçkinci, cumhuriyetçi ve radikal karakteristik vasıflar taşımaktadır (Gişi, 2015: 7).

Anglo Sakson laiklik modeli, ‘yukardan aşağıya’ doğru gerçekleştirilecek bir ahlak toplumu inşasını amaç edinmemektedir (Aslan ve Taylan, 2016: 244). Aynı zamanda dine karşı bir savaş veya dinin kamusal alandan varlığını silmek gibi bir iddiası da bulunmamaktadır (Belorgey, 2001: 44). Bockel’e göre, bu modelde esas olan çoğulculuğun referans alınmasıdır (2001: 54). Ancak bunun gerçekleşebilmesi için de devlet, bütün din mensuplarına eşit mesafede olmalıdır. Yani ‘devletin tarafsızlığı’ ilkesi esastır. Bu da devletin herhangi bir düşüncüyü ve anlayışı resmileştirmemesi anlamına gelmektedir (Aslan ve Taylan, 2016: 244). Bu model; özgürlükçü, barışçıl, plüralist ve uzlaşmacı niteliklerini barındırmaktadır (Bockel, 2011: 54; Coşar, 2008: 11).

Cumhuriyet Halk Partisi, Mustafa Kemal öncülüğünde 9 Eylül 1923’te önce “Halk Fırkası” adıyla kurulmuştur. 1924 yılında “Cumhuriyet Halk Fırkası”, 1935 yılında ise “Cumhuriyet Halk Partisi” adını almıştır. 1927 yılında “Cumhuriyetçilik”, “Halkçılık”, “Milliyetçilik” ve “Laiklik” CHP’nin dört temel ilkesi olarak benimsenmiştir. 1935 yılında “Devletçilik” ve “Devrimcilik” ilkeleri de eklenerek Partinin ilkeleri altıya çıkarılmıştır. Partinin amblemi olan 6 ok bu ilkeleri simgelemektedir. Bu ilkeler Kemalizm olarak tanımlanmıştır. 5 Şubat 1937 tarihinde ise 6 ilke Anayasa’ya girmiştir (www.chp.org.tr).

Kemal Kılıçdaroğlu ise partinin başına Deniz Baykal’ın kaset skandalından sonra gelmiştir. Kılıçdaroğlu döneminde başörtüsü ve eğitim konuları laiklik bağlamında gündem olmuştur.

2.1. CHP’nin İlimli Tavrı: Başörtüsü Sorunu

Çoğu ülkenin ulusal devrimiyle beraber ideal nitelikte bir insan profili tanımlanırken, Kemalist devrim batılılaşmanın öncüsü ve laikliğin taşıyıcısı olarak atfedilen ‘ideal kadın’ profilini ön plana çıkarmıştır. Kadını niteleyen ideal olma durumu, kadının kamusal alandaki görünürlüğüyle eş tutulmuş, örtünün terki ile de bu durum güvence altına alınmıştır (Göle, 2016: 30-31). Kemalist ideolojinin söz konusu bu yaklaşımı, Baykal döneminde de devam etmiş, türbanın kamusal alandaki görünürlüğüne ideal kadın imajına zarar verdiği, bu gerekçeyle de cumhuriyetin laiklik kurumunu zedelediği iddiası süregelmiştir (Altunoğlu, 2014: 60). Jakobenist bir laiklik anlayışını yansıtan bu yaklaşımın demokratik rejimin gereklilikleriyle bir uyum göstermediği görülmektedir. Bireylerin inanç ve ibadet tercihlerinin kısıtlanmadığı ve bu tercihlerin yaşama geçmesi için her türlü kolaylığı sağlayan hukuki/siyasi düzen ancak özgürlükçü bir niteliğe sahip laiklik anlayışı ile mümkün olacaktır (Arslan, 2009: 23).

Kılıçdaroğlu ile birlikte etkin olan ‘Yeni CHP’ döneminde CHP’nin, bireylerin inanç ve ibadet tercihleri yönünde daha ilimli bir tavır takındığı görülmektedir. Bu bağlamda Kılıçdaroğlu’nun başörtüsünün kamusal alandaki görünürlüğü konusunda Baykal’a nazaran daha yapıcı bir üslup kullanması dikkat çekmektedir. Baykal, üniversitelerde ve diğer kamusal alanlarda başörtüsü

serbestliğinin cumhuriyetin temel değerlerine ve özellikle laikliğe aykırılık teşkil ettiğini ifade ederken, Kılıçdaroğlu ise üniversitelerde ve diğer kamusal alanlarda başörtüsünün serbest olması taraftarı bir tutum sergilemiştir. Kılıçdaroğlu, kadınların giyinme konusunda özgür oldukları ve kadın giysisi ve bedeni üzerinden siyaset yapılmaması yönünde görüş beyan etmiştir (Altunoğlu, 2014: 86). Öyle ki Eylül 2010 yılında referandum mitingleri sırasında “Türbanı da özgür kılacağız.” (Takvim, 22 Ağustos 2010) sözü Kılıçdaroğlu’nun bu tutumunu destekler nitelikteki ilk beyanatı olmuştur.

2013 yılında ‘Kamu kurum ve kuruluşlarında çalışan personelin kılık ve kıyafetine dair yönetmelikte değişiklik yapılmasına ilişkin yönetmelik’ ile beraber kamuda mevcut olan başörtü yasağı kaldırılmış oldu. CHP İstanbul Milletvekili Mahmut Tanal ilgili yönetmeliğin hukuka aykırı olduğu gerekçesiyle iptali için bireysel olarak Danıştay’a giderken (Memurlar.net, 11 Ekim 2013) parti yönetiminden bu yönde bir adım atılmamış, parti genel başkanı Kılıçdaroğlu, “hukuka uygunsuz itiraz etmeyiz” açıklamasında bulunmuştu (Milliyet, 04 Ekim 2013). Başörtüsünün kamuda serbest olmasının ardından 4 Ak Partili milletvekili meclise başörtülü olarak gelmiş (Sabah, 31 Ekim 2013), daha önceki zamanlarda her yolu deneyip buna engel olacaklarını söyleyen CHP, bu duruma hiçbir kurumsal tepki vermemiş, sessiz kalarak durumu kabul etmiştir. Bireysel eylemler dışında gün olaysız bitmiştir (Kandemir, 2016).

2014 yılında milli eğitime bağlı okullardaki öğrencilerin kılık ve kıyafetine dair yönetmelikte yer alan ‘başı açık’ ibaresi kaldırılarak, ortaöğretimdeki başörtü yasağı aşılmış oldu (Yenişafak, 22 Eylül 2014). CHP adına açıklama yapan CHP grup başkanvekili Akif Hamzaçebi, ortaöğretimde başörtüsü özgürlüğünün yolunu açan yönetmelik değişikliğinin iptali için yargıya gitmeyeceklerini açıklamıştır (Haber7, 01 Ekim 2014). Kılıçdaroğlu ise bu konuya dair yaptığı açıklamada laiklik vurgusu yapmak yerine bu yaştaki çocuğun ailenin etkisi altında olacağını ve özgür iradesiyle hareket edemeyeceğini vurgulayarak, ülkenin bu sorunlardan daha önemli konularla meşgul olması gerektiğini dile getirmiş (Türkiye Gazetesi, 27 Eylül 2014) ve CHP’nin daha önceki liderleri döneminde vurgulanan laiklik ilkesinin tehlikede olduğu söyleminden kaçınmıştır.

2013 yılında kamuda başörtüsü serbestisi getiren düzenlemenin kapsamı, 2016 yılında kadın polislerin başörtüsü takmasının önündeki engel kaldırılarak genişletildi (Sabah, 27 Ağustos 2016). CHP’nden yapılan açıklama, “güvenliği ve adaleti sağlayanların dini ve etnik kimliklerinin öne çıkarılması toplumsal çatlakları büyütür.” şeklinde olmuştur (Birgün.net, 27 Ağustos 2016).

2.2. CHP’nin Değişmeyen Tavrı: Eğitim/Müfredat

Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte Batı’dan ithal edilen laiklik kurumu, ilerleme ve modernleşme ile eş tutulmuş, laiklik kurumunun karşısına konumlandırılan din kurumu ise bilim dışılık, ilkelik ve geri kalmışlık ile özdeşleştirilmiştir (Sambur, 2009: 469). Bu nedenle dinin sosyal hayattan elimine edilmesi öncelikli amaç olmuş ve bu yönde birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Bu bağlamda, 3 Mart 1924 tarihli “Tevhid-i Tedrisat Kanunu” ile geleneksel eğitim kurumu olan medreselerin faaliyetleri

sona erdirilerek laik eğitime geçilmiştir (Gündüz, 2011: 7). Bununla birlikte bu laik eğitim düzeninde bireyin nasıl yetiştirileceği, hangi aşamada kendisine neyin öğretileceği de büyük önem teşkil etmiştir (Bozaslan ve Çokoğullar, 2015).

Bireylerin şekillenmesinde büyük bir önem arz eden eğitim modeline dair sürekli değişiklikler yapılmış, ancak bu konudaki en köklü değişiklik 28 Şubat 1997 yılında Milli Güvenlik Kurulu (MGK)'nda alınan kararlarda kendisini göstermiştir. MGK ile zorunlu eğitim, süresiz sekiz yıla çıkarılmış ve bu uygulama ile ilköğretime başlayan bir çocuğun başka herhangi bir eğitim kurumuna gitmesi kanunen yasaklanmış, imam hatip liseleri ile birlikte diğer bütün meslek okullarının orta kısımları kapatılmıştır. Bireye hangi aşamada neyin öğretileceğini öngören düzen, bu sistemle hedefinin din eğitimi olduğu iddiaları ile sürekli gündemde kalmıştır (Gündüz, 2011: 9). 28 Şubat döneminin mirası olan bu sistem AK Parti'nin 2012 yılındaki girişimiyle değiştirilmiştir. 2012 yılında AK Parti hükümeti tarafından TBMM'ye sunulan kanun teklifinin genel kurulda kabulü ile 4+4+4 olarak da bilinen ve zorunlu eğitimi 12 yıla çıkararak teklif yasalaşmış, kesintisiz eğitim ilkökul, ortaokul ve lise olacak şekilde kesintili ve kademeli hale getirilmiştir. 28 Şubat sürecinde imam hatiplerin kapatılan ortaokul kısımları bu yasa ile yeniden açılmıştır. Ortaokullar ile imam hatip ortaokullarında öğrencilerin lise eğitimini destekler nitelikte yetenek ve tercihlerine göre seçmeli dersler açılmıştır. "Kur'an-ı Kerim" ve "Hz. Peygamberimizin hayatı" bu seçmeli dersler kapsamında yer almıştır (Kader, 31 Temmuz 2012).

Kılıçdaroğlu ile birlikte yeni dönemine giren CHP'nin başörtüsü konusundaki ılımlı tavrı, 4+4+4 olarak bilinen 12 yıllık kesintisiz eğitime ilişkin yasal düzenleme için söz konusu olmaması, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber'in hayatının ortaokul ve liselerde seçmeli ders olarak konulmasının iptali istemiyle CHP, Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştur (Kandemir, 2016). Başka bir ifadeyle söz konusu bu seçmeli derslerin laiklik ve eşitlik ilkelerine ve din ve vicdan özgürlüğüne aykırı olup olmadığı davanın konusunu oluşturmuştur (Bianet, 24 Nisan 2013). Dönemin CHP Grup Başkanvekili Emine Ülker Tarhan, yaptığı açıklamada söz konusu düzenlemenin laik demokratik cumhuriyete aykırı olduğu gerekçesiyle şekil bakımından iptali için Anayasa Mahkemesi'ne başvurduklarını ifade etmiştir (Haberler, 19 Nisan 2012). Ancak Anayasa Mahkemesi yapılan itirazı reddetmiş, gerekçeli kararında laikliğe pozitif ve negatif anlamlar yüklemiştir: "Negatif yükümlülük, devletin bir dini ya da inancı resmî olarak benimsememesini ve bireylerin din ve vicdan hürriyetine zorunlu nedenler olmadıkça müdahale etmemesini gerektirmektedir. Pozitif yükümlülük ise devletin, din ve vicdan hürriyetinin önündeki engelleri kaldırması, kişilerin inandıkları gibi yaşayabileceği uygun bir ortamı ve bunun için gerekli imkânları sağlaması ödevini beraberinde getirmektedir" (Bianet, 24 Nisan 2013). Bu bağlamda din eğitiminin, bireylerin dini ihtiyaçlarının karşılanması bağlamında laikliğe aykırılık teşkil etmediği ifade edilmiştir. Düzenlemenin eşitlik ilkesine aykırılık teşkil ettiği yönündeki iddiaya da mahkeme şu şekilde cevap vermiştir. Ortaokul ve liselerde okutulacak diğer seçimlik ders seçenekleri bakanlıkça belirlenir. Bu bağlamda bakanlıkça; toplumsal bir ihtiyacın doğması halinde,

diğer dinlerin ilahi kitapları ile peygamber hayatlarının seçmeli ders olarak okutulmasının önünde herhangi bir yasal engel bulunmadığını ifade etmiştir (Bianet, 24 Nisan 2013).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

İlk defa 1860'lı yıllarda Türkiye gündemine girmeye başlayan laiklik kavramının kurumsallaşmasına yönelik adımlar cumhuriyetin ilanından sonra atılmıştır. Ancak laikliğin kurumsallaşması mümkün olmamış ve daima çatışmacı bir unsur olmuştur (Başdemir, 2011a: 102). Çünkü laiklik, dini hayata alternatif bir yaşam biçimi olarak uygulanmış ve din özgürlükleri açısından ciddi bir sorun teşkil etmiştir (Başdemir, 2011b: 148). Bu kapsamda bir tür toplumsal mühendislik projesi şeklinde uygulanan laiklik, Kemalizm olarak anılmıştır (Berkes, 1984: 91). Bu sebeple Sambur, laikliğin 'resmi devlet politikası' olarak tezahür ettiğini dile getirir (2011: 32). Filhakika laiklik ilkesini tartışmaya dahi açmayan Türkiye'deki Kemalist kesim, laikliği yönetimin, egemen ideolojinin ve devletin teminatı olarak görmektedir (Duman, 2010: 290).

CHP'nin laiklik modeli, Fransız laisizm modeline yakındır ve jakoben laisizmin bir versiyonudur. CHP laisizmi, devlet gücünü kullanarak toplumu değiştirmeyi ve kamusal alandan dini bütünüyle çıkarmayı amaçlamıştır (Sambur, 2009: 47 ve Küçük, 2011: 65). Ancak tek amaç bu olmamıştır. Aynı zamanda devlet, din üzerindeki tahakkümünü devam ettirmiştir (Bockel, 2011: 49). Böylelikle toplumsal mühendislik projesi ile bir laikleştirme süreci başlamıştır (Köker, 1990: 115). Bu bağlamda Türkiye'de laiklik, ideolojik bir boyut kazanarak laikçilik veya laisizm olmuştur. (Sambur, 2011: 31). Türk laisizmi, toplumsal bir talep olarak değil, tepeden inmecî (yukardan aşağıya doğru dayatılan) bir sürecin ürünü olmuştur (Canatan, 1997: 54-56). Ayrıca din-devlet ayrılığı, birbirinden bağımsız iki alan şeklinde tezahür etmemiştir. Tek taraflılık esas olmuştur. Din, devlet işlerine karış(a)mazken, devlet din işlerine müdahalede bulunmuştur (Yetkin, 2013: 76).

Din özgürlüğünün hâkim olduğu toplumlarda, dini alan dünyevi iktidarın müdahalelerine kapalı iken, resmi laisizmde dine müdahale edilmesine ilaveten onu belli bir kalıba sokmayı kendi hakkı olarak görmektedir. Bu nedenle laisizmin din özgürlüğüyle bağdaşmadığı söylenebilir (Sambur, 2011: 31). Ayrıca, CHP tipi laiklik, yalnız siyasi alanı değil, toplum ve bireyi de etki altına alarak, radikal ve devletçi karakteristik vasıflar sergilemiştir (Yetkin, 2013: 76). Plüralist, kişisel hak ve hürriyetler ve özgürlük eksenli değerler, bu laiklik anlayışına terstir (Sambur, 2011: 30).

Özetle, CHP'de resmi laiklik anlayışı, devleti tanımlayan siyasî-hukukî bir ilke olmaktan ziyade, toplumsal-kültürel hayata hâkim olması gereken bir felsefe şeklinde algılanmış ve uygulanmıştır. Dine şüpheyle bakan ve onu "Türkiye'nin çağdaşlaşması"nın önündeki en büyük engel olarak gören bu felsefe, tabiatıyla, dinî hayatı ve dolayısıyla sivil alanı kontrol altında tutmayı devlete temel görev olarak yüklemiştir. Ancak laiklik konusunda Kılıçdaroğlu döneminin tutumu-tavru ve özgürlükçü açıklamaları-eylemleri, CHP'ye esneklik kazandırmıştır. Bu bağlamda yaklaşık 80 yıllık köklü icraatları temele alınarak CHP değerlendirildiğinde, Kıta Avrupa'sı Laiklik modeline benzerliği dikkat

çekmektedir. Bu laiklik modeli, CHP'nin düşünce yapısına köklü bir şekilde yerleştiği için, CHP'nin laiklik konusunda güçlü refleksleri olduğu görülmektedir. Ancak Kılıçdaroğlu döneminin başörtüsü konusundaki yaklaşımı CHP'yi Anglo-Sakson Laiklik modeline yakınlaştırmaktadır. Çünkü CHP'nin bu konu üzerindeki tutumu özgürlükçü olmuştur. Sonuç olarak CHP, her ne kadar katı bir laiklik geleneğine sahip olsa da söylem ve uygulamaları ile bu geleneği değiştirme imkânına sahiptir. Bu imkânı oluşturmak için CHP'nin mahalli ideoloji (Kemalizm) düşüncesini terk etmelidir. Bunun yerine doğal haklar temelli evrensel ilkeler çerçevesinde yeni bir anlayış geliştirmelidir. Dolayısıyla felsefesinin temel referansı “insan/birey” olmalıdır

İnsanı/bireyi hem epistemolojik hem de ontolojik bir değer olarak ele alan sosyal ve siyasal örgütlenmeler, ancak toplumda barışı tesis edebilir. Buradaki birey vurgusuyla nesnelliği değil, özneliği kast edilmektedir. Bu anlayış, Türk siyasi kültüründe sıkça karşılaşılan *halka rağmen halk için* jargonunun karşısında yer almaktadır. Çünkü hiçbir sosyal ve siyasal otorite birey için *iyiyi* takdir etme yetkisine sahip değildir. Bu yüzden birey kendisi için *iyiyi* olanı tayin eder. Sözelimi iki kişiden biri Ateist olurken, diğeri koyu bir dindar olabilir. İnsanlar için hangi inanç kendilerine anlamlı geliyorsa onu tercih edip yaşayabilirler. Devletin buradaki pozisyonu, tüm inançlara kör ve sağır olmalıdır. Yani bu inançlar birbirlerine veya başkasına zarar vermedikçe devlet inançların ne karşısında ne de yanında olmalıdır.

KAYNAKÇA

Altunoğlu, Mustafa (2014) “Geçmişin Yüküyle Yenilik Arayışı: CHP’de Lider, Tavan, Taban Analizi”. *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) Dergisi*, 1, s. 1-198.

Arslan Zühtü (2009) “Başörtüsü, Ak Parti ve Laiklik: Anayasa Mahkemesinden İki Karar Bir Gereğe”, *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA)*, 2, s. 1-28.

Aslan Seyfettin, Ömer Taylan (2016) “AK Parti Dönemi Din Devlet İlişkileri ve Laiklik Politikaları”, içinde, (Eds.), Seyfettin Aslan ve Yılmaz Demirhan, *Türk Siyasal Hayatında AK Parti Dönemi*, (233-282), Bursa: Ekin Yayınevi.

Başdemir, Hasan Yücel (2011a) “Milli Laiklik ve Din Özgürlüğü: Türkiye’de Laikliğin Kurumsallaşmasının Önündeki Engeller” içinde, (Ed.), Hasan Yücel Başdemir, *Türkiye’de Din Özgürlüğü ve Laiklik*, (97-126),

Başdemir Hasan Yücel (2011b) “Optimum Değerler Olarak Laiklik ve Din Özgürlüğü” içinde, (Ed.), Hasan Yücel Başdemir, *Türkiye’de Din Özgürlüğü ve Laiklik*, (147-173), Ankara: Liberte Yayınları.

Belorgey, Jean Michel (2001) “Laiklik ve Demokrasi Açık Bir Toplumda Laiklik”, içinde, (Der.) İbrahim Ö. Kaboğlu, *Laiklik ve Demokrasi*, (35-47), Ankara: İmge Kitabevi.

Berkes, Niyazi (1984) *Teokrasi ve Laiklik*, İstanbul: Adam Yayıncılık, İstanbul.

Bockel, Alain (2001) “Laiklik ve Anayasa”, içinde, (Der.), İbrahim Ö. Kaboğlu, *Laiklik ve Demokrasi*, (49-58), Ankara: İmge Kitabevi.

Bozaslan, B. M., E. Çokoğullar (2015) “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Modern Eğitimin İnşası: Devletin Kurtarılmasından Devletin Kurulmasına”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 17(3), s.309-329

Canatan, Kadir (1997) *Din ve Laiklik*, İstanbul: İnsan Yayınları.

- Coşar, Fatma Mansur (2008) *Laiklik Arayışları*, İstanbul: Evrim Yayınevi.
- Çaha, Ömer (2012) *Dört Akım Dört Siyaset*, 5. Baskı, Ankara: Orion Kitabevi.
- Doğan, Süleyman (1999) *Sivil Demokrasi Çağrısı*, İstanbul: Birey Yayınları.
- Duman, M. Zeki (2010) “Türkiye’de Laiklik Sorununun Siyasal Temelleri”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 7(2), s. 284-303.
- Gişi, E. (2015) “Laiklik Kavramının Kronolojik Evrimi”, *The Journal of Europe -Middle East Social Science Studies*, 1(1), s. 1-13.
- Göle, N. (2016) *Modern Mahrem Medeniyet ve Örtünme*, İstanbul: Metis Yayınları.
- Gözaydın İftar, Ahmet Erdi Öztürk (2015) *Türkiye’de Din İdaresi*, İstanbul: İstanbul Toplum ve Ekonomi Araştırmaları Enstitüsü Yayınları.
- Gündüz, M. (2011) “Zorunlu ve Kesintisiz Eğitimin Kısa Tarihi”, *Eğitime Bakış Dergisi*, 7(21), s. 3-11.
- Hocaoğlu, Durmuş (1994a) “Batı Tarzı Dünyevileşme: Laiklik ve Sekülerlik”, *Türkiye Günlüğü*, 28, s. 93-112.
- Hocaoğlu, Durmuş (1994b) “Sekülerizm, Laisizm ve Türk Laisizmi”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı: 29, s. 35-76.
- Kandemir, P. (2016) “Laiklik İçimizde mi? Yeni Laiklik, Ak Parti ve CHP”,
- Köker, Levent (1990) *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kuçuradi, İoanna (2001) “Laiklik ve İnsan Hakları”, içinde, (Der.) İbrahim Ö. Kaboğlu, *Laiklik ve Demokrasi*, (211-220), Ankara: İmge Kitabevi.
- Küçük, Adnan (2011) “Laikliğe İlişkin Tartışmalar ve İki Laiklik Modeli”, içinde, (Ed.), Hasan Yücel Başdemir, (39-95), *Türkiye’de Din Özgürlüğü ve Laiklik*, Ankara: Liberte Yayınları.
- Maclure, Jocelyn, Charles Taylor (2015) *Laiklik ve İnanç Özgürlüğü*, (Çev. İlhan Güllü), İstanbul: İskenderiye Kitap, İstanbul.
- Narlı, Nilüfer (1994) “Türkiye’de Laikliğin Konumu”, *Cogito*, 1, s. 23-31.
- Özden Mustafa (2005) *Müslüman Kelamında Sekülerleşme Süreci*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özkır, Yusuf (2013) “Türkiye’nin Yakın Siyasi Tarihi ve Hürriyet Gazetesi’nde Laiklik Haberleri: Aydın Doğan Dönemi”, *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4, s. 69-94.
- Sambur, Bilal (2009) “Türkiye’de Din Özgürlüğü, Laisizm ve Resmî İdeoloji”, *Liberal Düşünce*, 14(55), s. 41-59.
- Sambur, Bilal (2011) “Din Özgürlüğü: Felsefi Bir Bakış”, içinde, (Ed.), Hasan Yücel Başdemir, İçinde, *Türkiye’de Din Özgürlüğü ve Laiklik*, (17-38), Ankara: Liberte Yayınları.
- Texier Pascal (2001) “Fransız Laiklik Modelinin Kaynakları”, içinde, (Der.), İbrahim Ö. Kaboğlu, İçinde, *Laiklik ve Demokrasi*, (15-22), Ankara: İmge Kitabevi.
- Yetkin A. (2013) “Kemalizm ve Düzenin Laikleştirilmesi: Teorik Bir Bakış”, *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Dergisi*, 2(1), s. 57-82.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Bianet (24 Nisan 2013). <https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/146095-anayasa-mahkemesi-ve-4-4-4-ozgurluk-hanesinde-elde-var-0> (Erişim Tarihi: 26.08.2017).
- Birgün (27 Ağustos 2016). <https://www.birgun.net/haber-detay/basortulu-polis-karari-ile-ilgili-chp-den-ilk-aciklama-125852.html> (Erişim Tarihi: 23.08.2017).

Haber7 (01 Ekim 2014) <http://www.haber7.com/guncel/haber/1206492-eminagaoglundan-basortusune-iptal-davasi>, (Erişim Tarihi: 23.08.2017).

Haberler (19 Nisan 2012) <https://www.haberler.com/chp-4-4-4-duzenlemesinin-sekil-bakimindan-iptalini-3552771-haberi/> (Erişim Tarihi: 26.08.2017).

https://www.chp.org.tr/Haberler/0/chp_tarihi-54.aspx erişim tarihi 15. 09. 2017

Kader (31 Temmuz 2013) <http://ka-der.org.tr/444-yasalasti/> (Erişim Tarihi: 26.08.2017).

Memurlar.net (11 Ekim 2013) <http://www.memurlar.net/haber/413656/chp-basortusu-serbestisini-yargiya-tasidi.html>, (Erişim Tarihi: 23.08.2017).

Milliyet (04 Ekim 2013) <http://www.milliyet.com.tr/basortusunda-herkes-yonetmelige/siyaset/detay/1772522/default.htm>, (Erişim Tarihi: 23.08.2017).

Sabah (27 Ağustos 2016) <http://www.sabah.com.tr/gundem/2016/08/27/artik-polislerde-de-basortusu-serbest> (Erişim Tarihi: 23.08.2017).

Sabah (31 Ekim 2013) <http://www.sabah.com.tr/gundem/2013/10/31/basortulu-vekil-mecliste>, (Erişim Tarihi: 23.08.2017).

Takvim (22 Ağustos 2010) http://www.takvim.com.tr/siyaset/2010/08/22/kilicdaroglu_turbani_ozgur_kilacagiz, (Erişim Tarihi: 23.08.2017).

Türkiye Gazetesi (27 Eylül 2014) <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/190328.aspx> (Erişim Tarihi: 23.08.2017).

Yenişafak (22 Eylül 2014) <http://www.yenisafak.com/politika/ortaogretimde-basortusu-serbest-birakildi-687151> (Erişim Tarihi: 23.08.2017).